

geheim te delen" 4). (Legt men naast de genoemde nederlandse overzichten een serie handboeken van algemene kerkgeschiedenis, dan zal men bemerken dat dit besef, met name in de behandeling van de Nieuwe Tijd, nog lang niet overal is doorgedrongen). Maar tegelijk kan dit overzichtje tonen, hoe moeilijk het is, de geschiedenis van de eredienst te integreren in het historisch verhaal van de Kerk. Liturgische gebouwen en liturgische muzieken lenen zich gemakkelijker voor een schets van historische realia, dan de feitelijke eredienst zelf. En toch: "dàt de Kerk bijeenkomt en haar Heer herdenkt, is een historisch feit dat in wezen veel voornamer is dan alle liturgie-historische jaartallen kunnen suggereren". De onbescheiden auto-citaten mogen bewijzen dat schrijver dezes zelf met dit probleem geworsteld heeft; en ook al is dan 1/10de van De Jong-Post V aan "eredienst en gebed" gewijd, het blijven "topics, uit-stekende, uitzonderlijke gebeurtenissen", en niet de *sacra mysteria* van Woord en Tafel waarom het in de liturgie gaat.

Als hier dan ook enige desiderata worden geformuleerd voor het historisch onderzoek van de eredienst in ons land, dan is het vanuit de overtuiging dat de hedendaagse gelovige (èn ongelovige) meer behoefte heeft aan inzicht en aanvoelen dan aan externe feitenkennis; hij zou willen weten wat er werkelijk 'gebeurd' is in die dagelijkse en wekelijkse diensten, wat er gedacht en gevoeld en gebeden is door onze grootouders en voorvaders. Alleen dan kan hij zien, vanwaar hij gekomen is, en - misschien - waarheen hij op weg is. Aanwijzen van dergelijke onderzoeksterreinen en aangeven van mogelijke richtingen en aandachtsvel-